

Cultuurhistorische studie

Naar de waarden van de ontwikkeling van een
agrarisch bedrijf en boerenerf als ruimtelijk
ensemble

Colofon

Titel:

*Cultuurhistorische studie naar de ontwikkeling van een
agrarisch bedrijf en boerenerf als ruimtelijk ensemble*

Locatie:

*Nemelaerstraat 44
Haaren
Gemeente Haaren*

Opdrachtgever:

Dhr. C. Schoenmakers

Projectnummer:

142020

Referentie:

142020m12

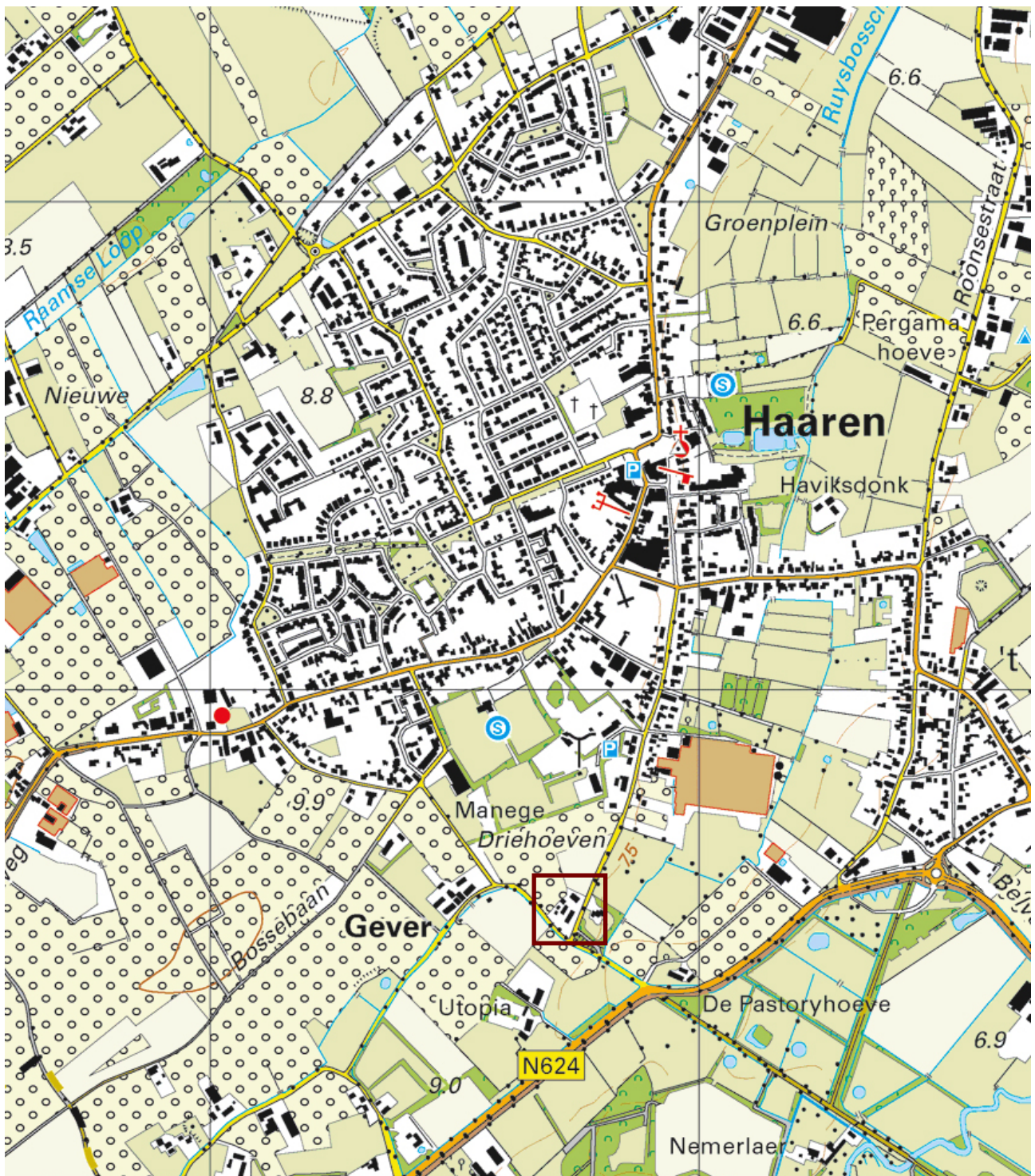
Datum:

26 November 2014

Opgesteld: ir. T.W.S. Bijlsma

Inhoudsopgave

1. Opdrachtoomschrijving en definities	5
2. Cultuurhistorische en landschappelijke ontwikkeling van het agrarisch buitengebied	6
3. Wordingsgeschiedenis van het erf aan de Nemelaerstraat 44	8
4. Waardering van de cultuurhistorie van het boerderijcomplex	14
5. Perspectief	19
6. Conclusie	20
<i>Bronnen</i>	21

Topografische kaart van de omgeving van Haaren met het plangebied in het rode vierkant (Bron: PDOK.nl).

1. Opdrachtomschrijving en definities

Voor het boerenerf aan de Nemelaerstraat 44 te Haaren is een ontwikkeling beoogd die de huidige agrarische bestemming omzet in een woonfunctie. De vigerende Verordening Ruimte 2014 voor het gemengd landelijk gebied staat zelfstandige bewoning van bedrijfsgebouwen echter alleen toe in uitzonderlijke gevallen:

1. Wanneer een bedrijfswoning wordt omgezet naar een burgerwoning mits er geen splitsing van woonfuncties plaatsvindt; en overtollige bebouwing wordt gesloopt
2. Of de vervanging of splitsing van een bestaande woonfuncties in cultuurhistorische waardevolle bebouwing indien dit gericht is op het behoud of herstel van deze bebouwing.

Een boerenerf is qua ruimtelijke karakteristiek en cultuurhistorische waarde meer dan enkel de bebouwing. Het huidige erf is ook een vertolking van een ontwikkelingsproces, de opstallen van het boerenerf vormen een doorsnede van de ontwikkeling die de agrarische sector weerspiegelt. Het gaat dus om zowel fysieke opstallen alsmede het immateriële proces dat zij laten zien. Een cultuurhistorische studie gaat daarom zowel over een boerderij met haar bijgebouwen maar ook over het boerenerf als ensemble. De argumenten daarvoor worden in deze studie gepresenteerd.

Voor een inventarisatie en waardering van de cultuurhistorie van boerderijen met bijbehorende erven en het agrarisch buitengebied zijn duidelijke definities van belang. Cultuurhistorie betreft 'sporen van menselijke activiteit die tot een voorbije periode behoren, waarin het gaat om zowel (landschappelijke) structuren en elementen alsook bouwkunst' (Boerderijenlijn, 2014). De

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed hanteert de definitie van cultuurhistorie waarin het onderzoek zich richt op de 'aanwezigheid, aard, betekenis en waarde van sporen en resten van menselijke bewoning, historische gebouwen, erven, tuinen, parken, stedenbouwkundige en landschappelijke structuren.' In het kader van deze studie is met name de laatste categorie van belang. De landschappelijke elementen zijn het fysieke resultaat van een historische wisselwerking tussen de boer en maatschappij maar haar behoeftes en technologieën daar omheen. De combinatie van die landschappelijke elementen maakt het landelijk gebied zoals het nu wordt beleefd.

Het onderwerp van deze cultuurhistorische studie betreft een boerenerf, oftewel een agrarisch bebouwingscomplex met een boerderij (het hoofdgebouw), meerdere bijgebouwen en een erf met karakteristieke beplanting (zoals solitaire monumentale bomen, boomgaard, geriefhout, hagen, houtwallen en singels). 'De verschillende onderdelen van het agrarisch complex vormen de context van de boerderij en ondersteunen daar de belevingswaarde van het ensemble' (Boerderijenlijn, 2014).

Deze cultuurhistorische studie richt zich daarom op het beschrijven van de agrarische ontwikkelingen in het buitengebied in het algemeen en de ontwikkeling van het perceel aan de Nemelaerstraat in het bijzonder. De beschrijvingen richten zich op zowel het proces alsmede de ruimtelijke karakteristieken die het gevolg zijn van de ontwikkelingen. Deze beschrijvingen vormen de basis van de waardering van de cultuurhistorie, en eindigt met een perspectief voor de beoogde ontwikkeling.

Topografische kaart 1912 (Bron: watwaswaar.nl)

2. Cultuurhistorische en landschappelijke ontwikkeling van het agrarisch buitengebied

Het huidige agrarische buitengebied in de omgeving van Haaren is het resultaat van een eeuwenlange wisselwerking tussen boeren en het landschap. Daarmee vormt het buitengebied qua ontwikkeling een tegenstelling tot de grote steden, waarin wegen, huizenblokken en functies de laatste eeuw zorgvuldig gepland en ontworpen zijn. De boer gebruikte en bewerkte het landschap om in een productie te kunnen voorzien naar gelang de behoeften (Joldersma et al., 2002). De mogelijkheden en onmogelijkheden van het bestaande landschap zijn in deze tijd leidend doordat de soort en kwaliteit van grond bepalend is voor het mogelijke gebruik. Op de historische kaart van 1912 is een duidelijk patroon te zien tussen de hogere gebieden zoals de heide als ontginningsplek, de tussenzone waar met name akkerbouw plaatsvindt en de nattere beekdalen die vooral voor de hooiproductie voor de boerderijen worden gebruikt. De boerderijen vindt men dan ook voornamelijk op de grensgebieden van deze landschapsoorten zodat een gemengd bedrijf mogelijk is.

Met deze ontwikkeling is het mogelijk om parallellen te trekken tussen (het ontstaan van) boerenerven en de definitie van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed over 'wisselwerking tussen mens, maatschappij en de fysieke omgeving (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2013). Joldersma et al. (2002) constateren daarom dat in feite de cultuurhistorie van het buitengebied in de handen ligt van de ontwikkeling van de boer.

Als we de horizon verleggen en kijken naar de huidige en op komst zijnde veranderingen in het boerenlandschap dan wordt het volgende duidelijk. De hoofdlijn in de ontwikkeling van de agrarische sector is samen te vatten in een verandering van boeren voor het overleven naar het boeren als agri-business, voortgestuwd door de industriële revolutie, mechanisatie en economische groei (Bieleman, 2010). Deze verandering is een omzetting van de kleinschalige ambachtelijke landbouw naar grootschalige industriële landbouw, hetgeen grote veranderingen in het agrarisch gebied veroorzaakt (CBS, PBL & Wageningen UR, 2013). Deze ontwikkeling zet zich door vanwege verwachte veranderingen in het voedselpatroon van de bevolking, de noodzaak tot biobrandstoffen, daling van hoeveelheid arbeid, afname van het aantal bedrijven door vergrijzing en gebrek aan opvolgers en intensivering via bedrijfsvergroting door technologische vernieuwing (CBS, PBL, Wageningen UR, 2013).

De bovengenoemde ontwikkeling heeft effect op de ontwikkeling, groei en ruimtelijke karakteristieken van een agrarisch bedrijf. Daar waar efficiency en economische draagkracht - en dus schaalvergroting en intensivering - een belangrijke rol spelen in het overleven van het boerenbedrijf zelf, speelt juist de fijnmazige gelaagdheid van langzaam gegroeide boerenerven een onmisbare rol in de landschappelijke structuur en leesbaarheid van het landschap. De onderlinge locaties van wegen en boerderijen is van origine

Zicht op een kleinschalig ontwikkelde boerderij (Bron: C. Schoenmakers)

een samenspel van landkundige logica en vormen daarom logische patronen in het landschap. Nieuwe grootschalige boerderijen zijn niet meer zo sterk afhankelijk van de ondergrond die het landschap biedt, waardoor de economische haalbaarheid grotendeels de logica vormt. Hiermee wordt ook een tweedeling gemarkeerd tussen de gegroeide kleinschalige boerenerven van het verleden, en de nieuwe grootschalige intensieve agrarische bedrijven van het heden en de (nabije) toekomst. Het spreekt dan voor zich dat de eerste categorie boerderijen zowel als ruimtelijke entiteit en als proces binnen de kaders van het cultureel erfgoed vallen van 'sporen van menselijke activiteit die tot een voorbije periode behoren' (Boerderijenlijn, 2014).

In de omgeving van Haaren is er een duidelijke wisselwerking tussen het landschap en de bebouwingspatronen waar te nemen. Door de stuwkracht van het landijs liggen er in het oosten van Brabant veel leempakketten. Deze ondergrond is de aanleiding dat er in de omgeving veel boomkwekerijen plaats hebben. Hierdoor zijn andere type agrarische bedrijven relatief zeldzaam in de streek. Gemengde agrarische bedrijven zoals de boerderij aan de Nemelaerstraat 44, hebben een nog sterkere relatie met het landschap dan de boomtelers. De gemengde agrarische bedrijven in de omgeving van Haaren liggen op de overgang tussen het beekdal en de hogere gronden. Deze strook is zichtbaar op de historische kaart van 1912 waarin de boerderijen op een lijn van

Megastallen in het landschap (Bron: dialoogmegastallen.nl)

Oisterwijk naar het noorden van Haaren liggen tussen de lichtere vlakken (akkerbouw) en de lichtgroene vlakken (Hooilanden). Deze boerderijen liggen op deze overgang omdat voor het bemesten van de schrale akkers goede bemesting nodig is. Een bekende oplossing voor het oosten van Brabant is het potstalsysteem, waarin onder andere koeien worden gehouden, zowel voor melk als voor hun mest. De nattere hooilanden voorzien weer in de nodige hooi voor de potstal, waarmee de positie op de rand tussen het beekdal en de akkergronden dus een sterke relatie laat zien tussen het landschap en het gebruik.

Vogelvluchtfoto van de situatie van het boerenerf aan de Nemelaerstraat 44 rond 1980 (Bron: fam. Schoenmakers)

3. Wordingsgeschiedenis van het erf aan de Nemelaerstraat 44

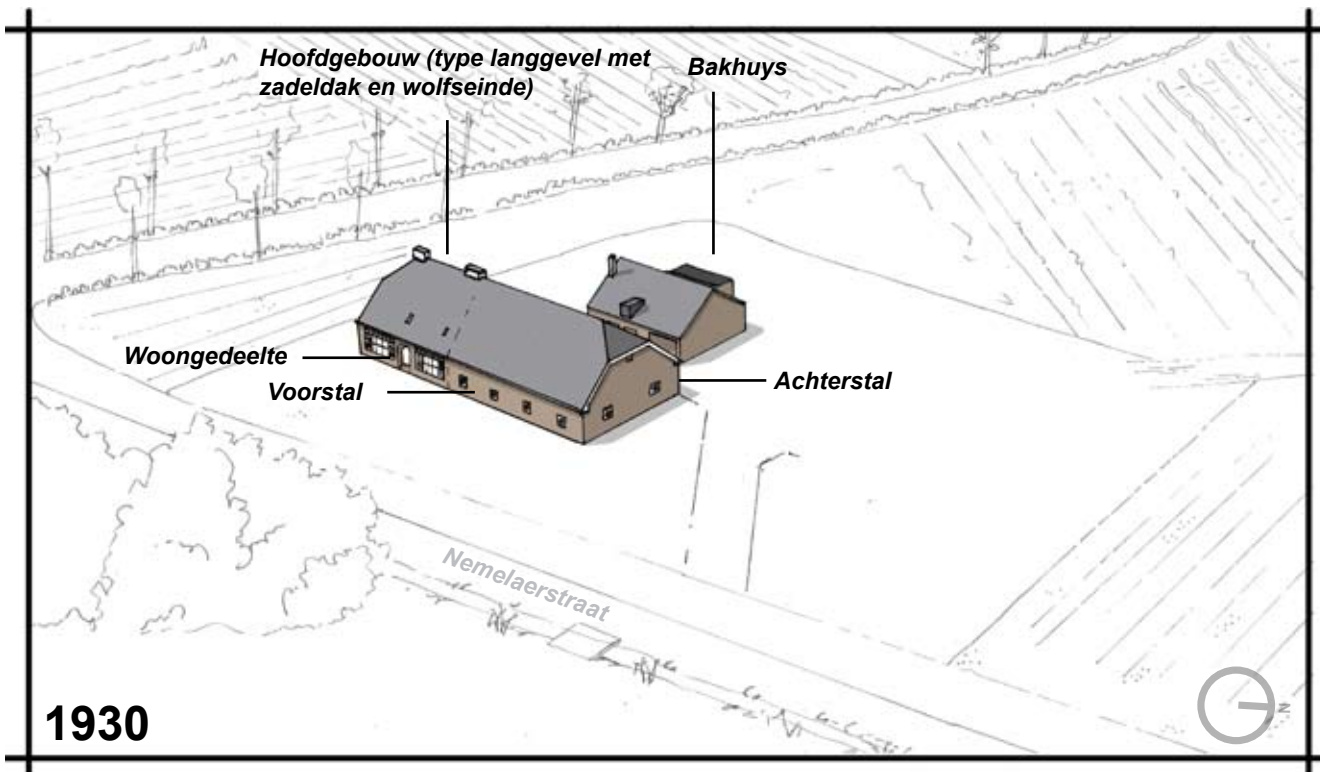
Om de cultuurhistorische betekenis van het perceel goed te kunnen omschrijven wordt hier een historische doorsnede van de ontwikkeling van het erf aan de Nemelaerstraat geschetst. Het boerenerf heeft, net als menig ander Brabants agrarisch bedrijf, door de jaren heen een gemengde agrarische functie gekend. In de loop van de tijd voorziet het bedrijf in kippen, melkkoeien en varkens en stapt het later over op fruitteelt en groentekweek. Nadat de vorige boerderij door een brand is verwoest, wordt rond 1930 de huidige woonboerderij en bakhuis gebouwd (Schoenmakers, 2014). Dit zijn momenteel de oudste gebouwen op het erf. Het boerenerf is daarvoor al onderdeel van het buurtschap 'Gevert' zoals te zien is op de historische kaart van 1912. Het erf is gepositioneerd op de rand van het nattere beekdal en de drogere akkergronden, waardoor het zich zowel op veeteelt en landbouw kan richten. Aangrenzend aan het erf ligt de oude weg tussen de dorpskern van Haaren en het landgoed Nemelaer. Op de historische kaart van 1912 is nog te zien hoe een lange as die langs het landgoed loopt eindigt op de lange gevel van de boerderij. Deze zichtlijn is tegenwoordig niet meer zichtbaar door de aanplant van een bosje (zie de topografische kaart van 2013).

De historische doorsnede van het boerenerf kent in essentie vier kenmerkende perioden:

- Woonboerderij en bakhuys / schuur uit 1930
- De uitbreiding met kippenhok en schuren uit 1954
- De uitbreiding in 1960 met een vervangende varkensstal en garage
- Uitbreiding en verbouwing van 1990 met garage voor opslag groot materiaal voor groentekwekerij

Topografische kaart van de omgeving van het plangebied met de oorspronkelijke beëindiging van de lange as bij de boerderij (Bron: PDOK.nl).

1930

Woonboerderij en bakhuys 1930

Het hoofdgebouw van de boerderij stamt uit 1930 en is gebouwd nadat de voorgaande boerderij door brand verwoest is. De boerderij is een typische langgevelboerderij, zoals veelvuldig voorkomt in de gemeente Haaren (Welstandsnota Haaren, 2013). Het kenmerkende zadeldak met wolfseinde staat parallel aan de Nemelaerstraat. De inrichting van het gebouw bestaat traditioneel uit een woongedeelte, een voorstal (voor koeien) en een achterstal (opslag voor wagen / materieel en kalfjes). Echter, een aantal elementen maken het gebouw uniek ten opzichte van de andere boerderijen binnen hetzelfde bouwtype. Het metselwerk onder de dakgoot en de hanenkammen boven de ramen en deuren bijvoorbeeld komt maar zelden voor. Hierdoor is het hoofdgebouw reeds opgenomen als gemeentelijk monument (Welstandsnota Haaren, 2013; Schoenmakers, 2014)

Het bakhuys en de aanliggende schuur zijn gebouwd in dezelfde periode. De functie van het bakhuys verandert in de loop van de tijd maar het gebouw wordt in het begin gebruikt als plek om het brood te bakken, met daarnaast een paarden- en varkensstal.

De woonboerderij

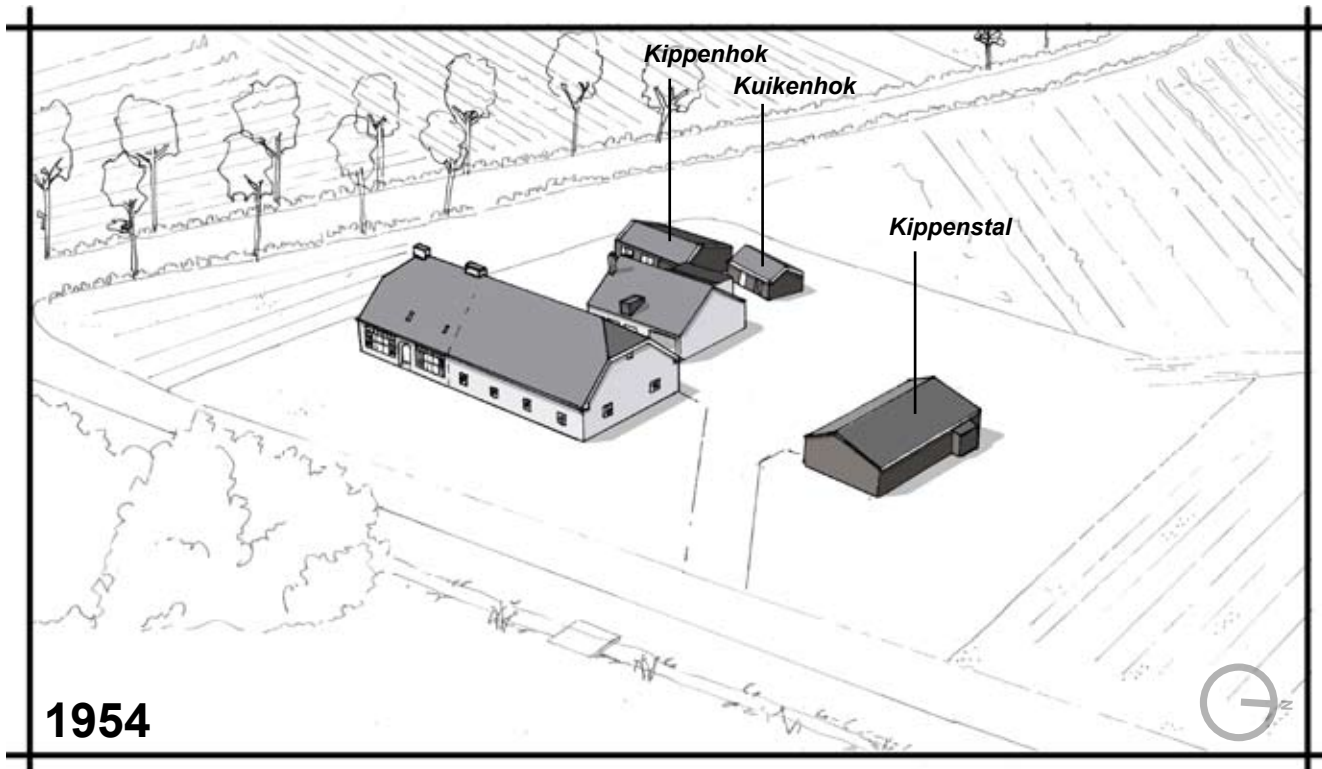
Het bakhuys

De langgevel met achtereenvolgens het woongedeelte, voorstal en achterstal

Details van metselwerk en dak met hanenkam, gootlijst en zadeldak met wolfseinde.

1954

Uitbreiding met kippenhok, kippenstal en kuikenhok 1954

De uitbreiding rond 1954 vindt plaats door de bouw van een kippen- en kuikenhok en een kippenstal (op de locatie van de huidige veldschuur 2) in eenzelfde stijl met donker hout en zadeldak met dakpannen. Deze ingreep vormt een begin van een besloten erf, dat later verder uitgebouwd zal worden.

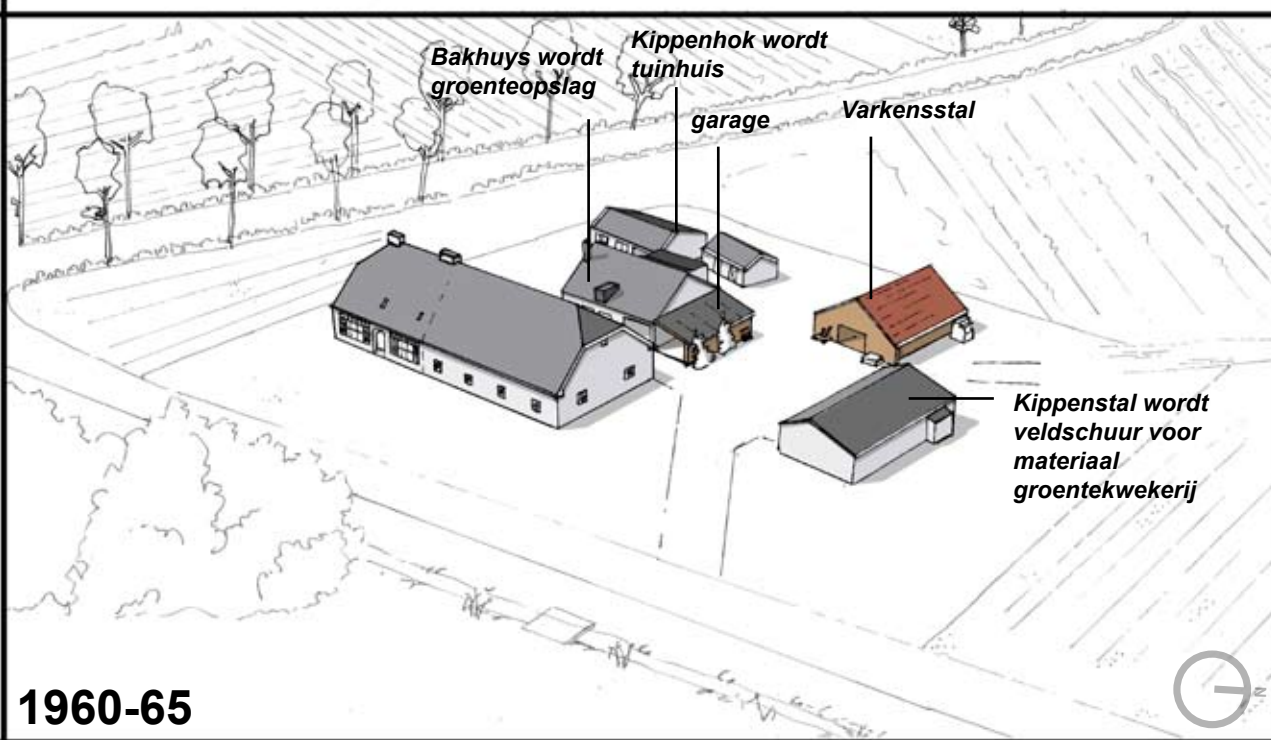
Voormalig kuikenhok van donker hout en klein zadeldak met dakpannen

Aansluiting kippenhok op het Bakhuis

Voormalig kippenhok (nu tuinhuis met siertuin)

1960-65

Uitbreiding met vervangende varkensstal en garage, verschuiving van functies 1960-65

In 1960 wordt een varkensstal aan de rand van het perceel gebouwd waarna de oude varkensstal (in het Bakhuys) wordt gebruikt voor koeling en groenteopslag. Door de plaatsing van deze nieuwe stal krijgt het erf een duidelijk omsluitende rand van bebouwing. Het kippen- en kuikenhok van 1954 doen inmiddels dienst als tuinhuis en hobbyruimte en zijn aangezet met een siertuin. De kippenstal verliest haar functie in 1965 en de ruimte wordt een veldschuur voor het materiaal van de groentekwekerij. Hier vind dus een verplaatsing van functies tussen de gebouwen op het erf plaats in combinatie met nieuwbouw.

Zicht op de varkensstal met de muren van metselwerk en zadeldak met rode dakpannen

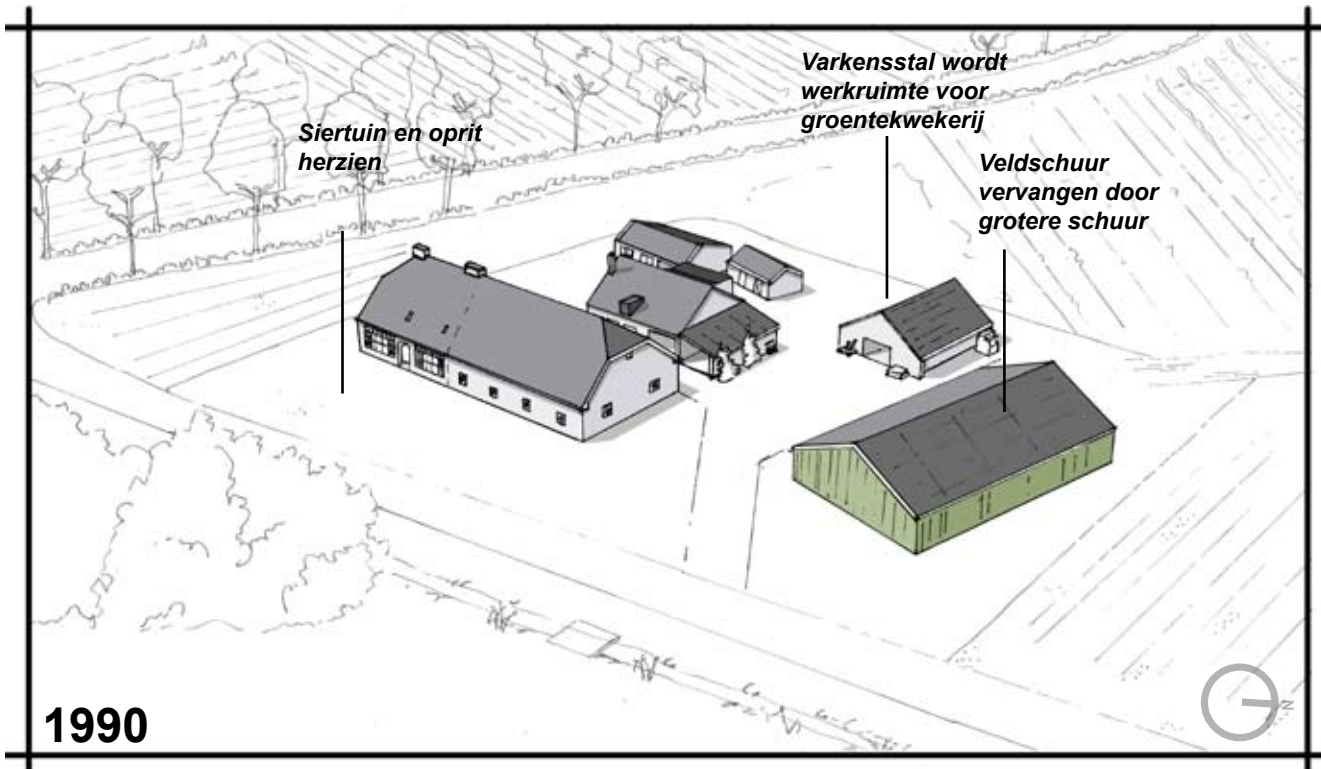
Zicht op de garage

Verwijzingen naar de uitgangen van de vroegere varkensstal in het bakhuys

Varkensstal als omsluiting van het erf

Uitbreiding en verbouwing 1990

In de laatste grote ingreep wordt de veldschuur voor het materiaal van de groentekwekerij vervangen door een grotere veldschuur voor tractoren en machines. De overstap naar grotere machines heeft dus een ruimtelijke consequentie voor de vorm van de schuren. Doordat er gebruik wordt gemaakt van groene damwandplaten verschilt dit gebouw van de andere gebouwen. Ondanks dat dit materiaalgebruik minder herkenbaar karakter heeft als bijvoorbeeld de bakstenen stallen en schuren, markeert dit wel een typerende bouwstijl. Verder is in 1980 is de varkensstal na het stoppen van de varkenshouderij geïsoleerd, en daarna in gebruik genomen als werkruimte voor de groentekwekerij.

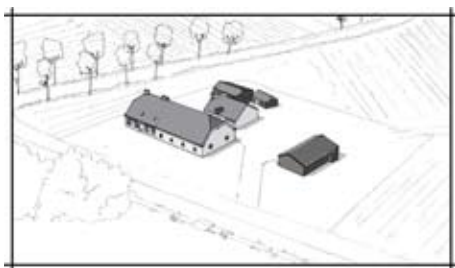
Entree van de nieuwe veldschuur

Siertuin voor de nieuwe veldschuur

Omsluiting van het erf door de nieuwe veldschuur

Hoofdpijnen ontwikkelingen perceel

Uit de historische beschrijving van het perceel komt duidelijk de stapsgewijze opbouw van het erf naar voren en de ruimtelijke consequenties hiervan. Op het moment dat er een uitbreiding of verandering nodig is worden nieuwe gebouwen aan het erf gezet, worden niet meer functionele gebouwen gesloopt en worden andere gebouwen gebruikt voor nieuwe doeleinden. Zo verschuiven functies en gebouwen door de jaren heen op het erf. Deze opbouw geeft duidelijk het *proces* van een boerenerf weer, dat naar gelang het gebruik wordt ingericht en aangepast. Belangrijk hierin is dat het ruimtelijk ensemble, het resultaat is van een ontwikkeling die vanuit de menselijke maat is opgezet. Gebouwen worden niet te ver uit elkaar gezet, of te dichtbij omdat dit onhandig is. De compositie van gebouwen is dus een praktische vorm. Ook is het erf dus een verzameling van verschillende gebouwen met hun kenmerkende bouwstijl uit de desbetreffende periode.

Ruimtelijk ensemble van het boeren erf

Hoofdgebouw parallel aan de straat

Bijgebouwen georiënteerd op het erf

Erfbeplanting als omlijsting van het ensemble

4. Waardering van de cultuurhistorie van het boerderijcomplex

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed geeft voor cultuurhistorisch onderzoek een leidraad voor waardering op twee manieren. Enerzijds kan er gebruikt worden gemaakt van 'graadmeters' om een specifieke waarde nader te bepalen, zoals gaafheid, zichtbaarheid en herkenbaarheid, samenhang en context, zeldzaamheid, en representativiteit. Anderzijds kan worden uitgegaan van specifieke kenmerken, concepten en patronen volgend uit ontwerpende disciplines. Deze laatste manier van waardering wordt cartografisch weergegeven en gaat bijvoorbeeld over de structuur en beeld van bebouwing en landschap (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2013). Echter, bestaat er geen vaste voorschriften waarderingsmethodiek. Deze studie maakt gebruik van beide methoden. Eerst worden de specifieke kenmerken, concepten en patronen uitgelegd van het boeren erf als ruimtelijk ensemble, het boeren erf als representatie van het kleinschalige ontwikkelingsproces van boerderijen in de streek en het boeren erf in relatie tot de context. Vervolgens wordt er via de bovenstaande graadmeters een score toegekend aan de traditioneel veelvuldig gebruikte begrippen voor de waardering van cultuurhistorie.

Boeren erf als ruimtelijk ensemble

De landschappelijke karakteristieken van het ensemble bepalen de leesbaarheid en daarmee de belevingswaarde van de boerderij. Er is een duidelijk hiërarchisch onderscheid te maken in de ruimtelijk-landschappelijke karakteristieken. Ten eerste, het hoofdgebouw vormt de belangrijkste bebouwing van het perceel, en is naar buiten toe georiënteerd op de hoofdweg. Achter het hoofdgebouw ligt het erf, waar alle schuren en bijgebouwen aan gesitueerd zijn. Het erf vormt het hart van de boerderij en de gebouwen staan hier rondom en naar binnen toe georiënteerd. Deze beslotenheid ontstaat door de grotendeels gesloten bebouwing rondom het erf. Tenslotte vormt de erfbeplanting een groene omlijsting van het perceel. De hagen, solitaire bomen en houtsingels vormen een halfopen band waardoor er deels verdeckte zichten op de boerderij ontstaan. Deze gedeeltelijke zichtbaarheid, verandert in het blikveld van de voorbijganger en is kenmerkend voor de beleving van het buitengebied.

De cultuurhistorische ruimtelijke waarde van het boeren erf vind dus enerzijds plaats via de monumentale waarde van het hoofdgebouw, maar wordt ook versterkt door de context van het gebouw, met de besloten oriëntatie op het erf,

Historische doorsnede van de gebouwen en de details

gevormd door de schuren en bijgebouwen, en de groene omlijsting door de hagen en houtsingels. Daarnaast is het geheel (zowel de bebouwing als het ensemble) karakteristiek voor boerderijen in de omgeving en heeft de boerderij een kenmerkend ontwikkelingsproces waar binnen de beoogde ontwikkeling past.

Boerenerf als representatie van het kleinschalig ontwikkelingsproces

Kenmerkend voor de kleinschalig gegroeide boerderij is de stapsgewijze opbouw van het perceel. Naar gelang de noodzaak worden nieuwe gebouwen gerealiseerd en verschuiven functies tussen gebouwen op het perceel. Een verandering van functie binnen een gebouw zonder sloop, zoals het geval is in de beoogde ontwikkeling, is dus onderdeel van het ontwikkelingsproces van een kleinschalige boerderij.

Echter deze ontwikkeling is vrij algemeen en heeft dus betrekking op een groot aantal boerderijen in de streek. De unieke waarde van de boerderij volgt wanneer de ruimtelijke waarden en waarden die volgen uit het ontwikkelingsproces worden gecombineerd en afgezet worden tegen de andere boerderijen in de streek.

Waardering in de context

De langgevelboerderij aan de Nemelaerstraat 44 is niet uniek maar wel karakteristiek en representatief voor de boerderijtypes in de gemeente Haaren. In de nabij omgeving zijn meerdere van dit soort boerderijen te vinden. Het typische dak met wolfseinde, parallel aan de straat, de witte

kozijnen met groene raamluiken en metselwerk van het hoofdgebouw zijn kenmerkend voor de bebouwing. De overige opstallen aan het erf en de erfbeplanting vormen de context en zijn essentieel voor de belevingswaarde van de boerderij. Juist dit laatste punt maakt het ensemble, waar de boerderij onderdeel van is, wel uniek. Om dit uit te leggen moeten we naar de grotere schaal kijken.

Namelijk, in tegenstelling tot de boerderijenensembles in de buurt, vormt bij de boerderij aan de Nemelaerstraat de relatie van het erf, de gebouwen en de beplanting op harmonieuze wijze de menselijke maat. Boerderijen in de omgeving hebben door de interne positionering van de gebouwen geen duidelijk omsloten erf, of hebben door gebrek aan erfbeplanting op de juiste locaties een zeer open relatie met het overwegend open landschap, waardoor de menselijke maat op het erf zoek is. Doordat de boerderij aan de Nemelaerstraat zich in de oksel van twee wegen bevindt, en de gebouwen speels mee bewegen met beide richtingen, ontrekt de boerderij zich van het open landschap en vormt met de omliggende bebouwing een groen cluster. Het verwijderen van een van de gebouwen aan de rand zou hier betekenen dat de kwaliteit van het besloten karakter en de menselijke maat verloren gaat.

Oisterwijksedreef 1

Gever 3

Gever 6

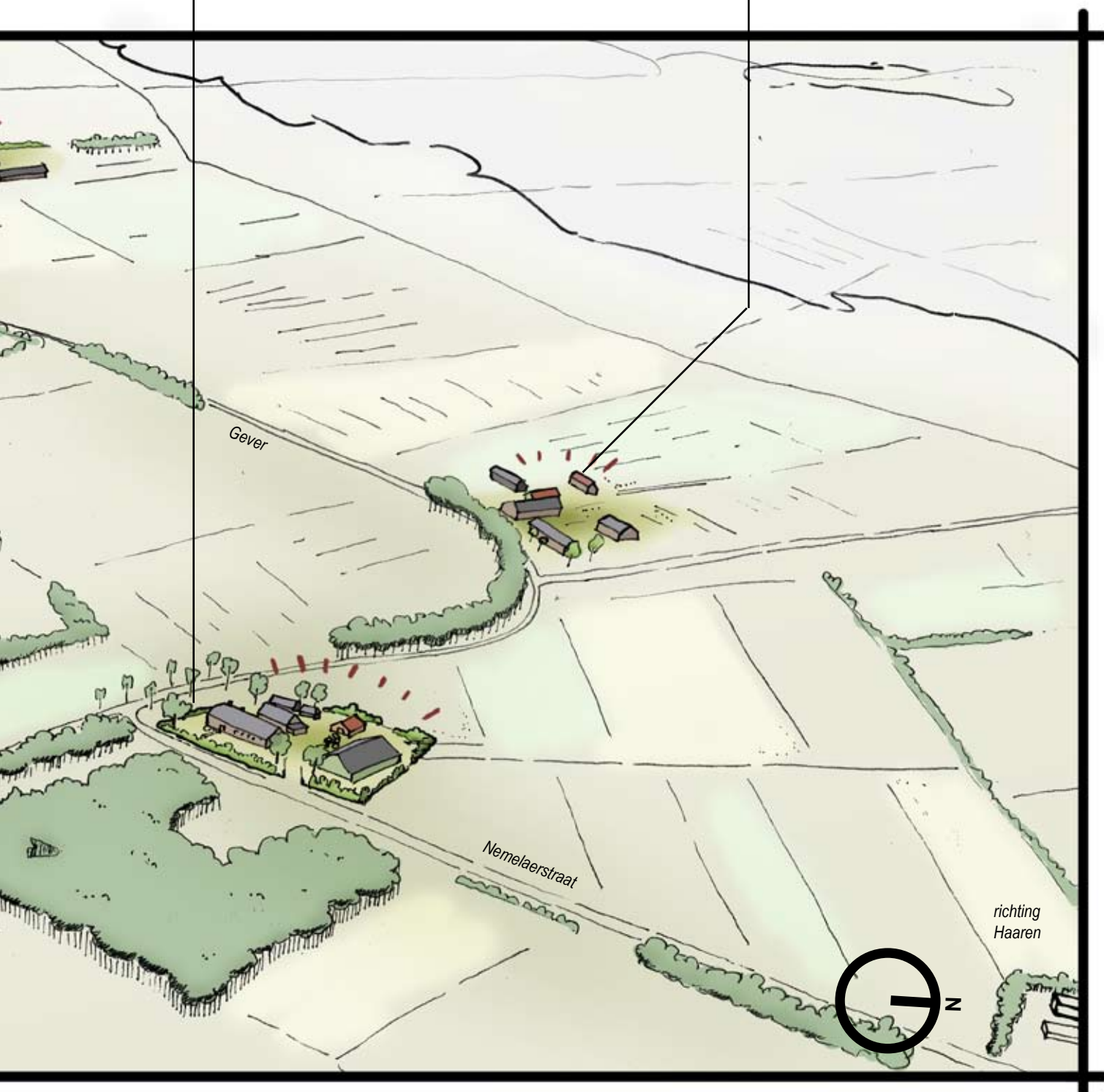
Het kleinschalig besloten ruimtelijk ensemble van het boeren erf aan de Nemelaerstraat in contrast met de meer open ruimtelijke ensembles in de omgeving.

Nemelaerstraat 44

Gever 2

Waardering via graadmeters

De waardering van gaafheid, zichtbaarheid en herkenbaarheid, samenhang en context, zeldzaamheid, en representativiteit worden traditioneel gezien als waarderingsgraadmeter van cultuurhistorie (Renes, 1999; Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2013), waarbij gewerkt wordt met een score van 1 (laag) tot 5 (hoog) aangevuld met een kleine toelichting.

Criterium	Score	Toelichting
Gaafheid	3,5	Gebouwen uit verschillende perioden zijn bewaard gebleven. Oudste gebouwen dateren van 1930. Locatie en omliggende wegen nagenoeg onveranderd gebleven sinds 19e eeuw.
Zichtbaarheid en Herkenbaarheid	4	Het hoofdgebouw is door de halfopen beplanting om het perceel vanuit de omliggende wegen goed zichtbaar en heeft de kenmerkende karakteristieken van een langgevelboerderij en is als zodanig dus goed herkenbaar.
Samenhang en context	3	De interne samenhang komt niet tot uiting via een eenduidige architectuur, maar volgt wel uit de wisselwerking tussen het gebruik op het erf en een bouwstijl uit een bepaalde tijdsgeest. Deze samenhang is redelijk zichtbaar. Dit proces is ook extern samenhangend omdat het een redelijke verbeelding is van het ontwikkelingsproces van kleinschalig agrarische bedrijven in het Noord Brabantse landschap.
Zeldzaamheid	4	Op verschillende schalen is er sprake van een redelijke tot hoge zeldzaamheid. Op provinciale schaal komt men het type boerderij veelvuldig tegen. Binnen de provincie is de boerderij dus niet uitgesproken zeldzaam. Echter, in het omliggende landschap heeft de ondergrond aanleiding gegeven tot de veelvuldige ontwikkeling van bedrijven in de bomenteel, waarbinnen dit boerenerf met een enkele andere boerderij qua aard en vorm een bijzonderheid is. Daarnaast is de interne positionering van de gebouwen op het boerenerf en daarmee de beslotenheid wel uniek in de omgeving. Ook de bouwstijl van het hoofdgebouw heeft een erkende zeldzaamheid middels het metselwerk van de gootlijsten en hanenkammen boven ramen en deuren.
Representativiteit	4	Qua bouwstijl van het hoofdgebouw is er sprake van een goede representatie van een langgevel boerderij. Daarnaast is de stapsgewijze ontwikkeling van het perceel een goede representatie van het ontwikkelingsproces van een kleinschalige agrarisch bedrijf.

Wanneer de deelwaarderingen gemiddeld worden komt er een totaalscore van 3,7 uit, tussen redelijk hoog en hoog in (Renes, 1999).

5. Perspectief

De beoogde ontwikkeling van het boerenerf aan de Nemelaerstraat voorziet in het omzetten van een agrarische functie naar een woonfunctie, maar met behoud van schuren. Deze ontwikkeling is echter alleen mogelijk als het geheel van het erf wordt gezien als cultuurhistorisch waardevol.

Het hoofdgebouw, aangemerkt als gemeentelijk monument, heeft voornamelijk belevingswaarde als de ruimtelijke karakteristieken van het achterliggende erf en de erfbeplanting mee worden genomen in de beschouwing (Boerderijenlijn, 2014), de zogenoemde 'ensemblewaarde' (Rijksdienst voor Cultuur Erfgoed, 2014). Het hoofdgebouw zelf, georiënteerd op de weg, is het markante punt van het perceel. De hagen en tuinen rondom het perceel omlijsten het hoofdgebouw. Het erf achter het hoofdgebouw is het hart van het boerenerf, hier ontsluiten alle overige gebouwen op aan. Dit is een besloten plek door de positionering van omliggende gebouwen. De erfbeplanting vormt een groene schil om het perceel en bindt het erf en het hoofdgebouw samen.

Daarnaast is de boerderij kenmerkend voor een 'voorbij tijd' qua agrarisch boeren. Het boerderijcomplex is een gemengd boerenbedrijf, waarbij door de jaren heen een ontwikkelingsproces heeft plaatsgevonden. Het bebouwingscomplex is ontstaan door de continue bij- en verbouwing van gebouwen waarbij functies door het gebied heen verschuiven. Het nieuwe gebruik van de veldschuren is daarom een verandering van functie die binnen dit ontwikkelingsproces past – en is daarmee kenmerkend voor het kleinschalig ontwikkelde boerenbedrijf en het gebruik dat daar bij hoort.

Het unieke karakter van het boerenerf vormt zich wanneer de ruimtelijke kenmerken en het ontwikkelingsproces worden gecombineerd. Dan wordt de onderscheidende kwaliteit van de beslotenheid en de menselijke maat die het resultaat is van de stapsgewijze ontwikkeling op deze plek duidelijk.

Ruimtelijk perspectief in relatie tot toekomstige ontwikkelingen

Om het boerenerf binnen de kaders van de ruimtelijke kernkwaliteiten te ontwikkelen worden de volgende kaders geadviseerd:

- Het hoofdgebouw is het belangrijkste en meest zichtbare gebouw. Er is een duidelijke hiërarchie zichtbaar tussen het hoofdgebouw en de schuren of bijgebouwen;
- Het erf is de kern van het boerderijcomplex en heeft zijn waarde door het besloten karakter. Ontwikkelingen voegen zich naar deze oriëntatie;
- Houtsingels vormen de rand om het ensemble en kunnen aangezet worden, mits deze halfopen is en er delen van de bebouwing zichtbaar blijven vanaf omliggende wegen. Belangrijk is het behoud van het zicht op de monumentale boerderij.

6. Conclusie

In deze cultuurhistorische studie is het boerenerf aan de Nemelaerstraat 44 in Haaren beschreven en gewaardeerd op cultuurhistorische waarden.

Allereerst geeft de studie de cultuurhistorische en landschappelijke ontwikkelingen van het agrarisch buitengebied van de omgeving van Haaren weer en laat daarin zien dat het cultuurlandschap langzaam ontwikkeld is door de wisselwerking tussen de boeren en de bewerking van het landschap ten behoeven van bepaalde agrarische producten. Ook laat de ontwikkeling zien dat de tijd van kleinschalig agrarische bedrijven voorbij is en dat door de noodzaak van economische efficiëntie en mechanisatie er een transitie plaatsvindt naar grootschalige landbouw, waar er een minder sterke relatie is met het landschap.

Vervolgens laat een korte geschiedenis de ontwikkeling van het boerenerf zien, met de nadruk op hoe functieverandering leidend is in de ontwikkeling van bebouwing op het perceel door de jaren heen. Ook laat deze ontwikkeling de huidige ruimtelijke karakteristiek zien en hoe deze is gevormd.

De cultuurhistorische waardering vindt plaats op twee manieren. Een verbeelding van de ruimtelijke karakteristieken, patronen en concepten gaat in op de vormgeving, ontwikkelingsproces en positionering context van een kleinschalig agrarisch bedrijf. Daarnaast laat een graadmeter zien dat op basis van de traditionele cultuurhistorische begrippen het erf een waardering krijgt van 3,7 van 5 punten, hetgeen bestempeld wordt als redelijk hoog tot hoog.

De beoogde ontwikkeling van het perceel voorziet in het omzetten van een agrarische functie naar een woonfunctie, maar met behoud van schuren wat mogelijk is wanneer het boerenerf als ensemble wordt gezien als cultuurhistorisch waardevol. De belevingswaarde van de monumentale boerderij wordt momenteel versterkt door de ruimtelijke karakteristieken van het achtererf en de erfbeplanting, vallend onder de ensemblewaarde. De ontwikkeling van de boerderij is kenmerkend voor een 'voorbij tijd' qua agrarisch boeren en daarmee historisch. De beoogde ontwikkeling schaadt de bestaande kwaliteiten niet, maar het slopen van de gebouwen zou juist afdoen aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteiten van het boerenerf.

Epiloog

In het licht van de schaalvergroting en vergrijzing in het buitengebied is het behouden van een leesbaar en historisch verbeeldend boerenerf een bakermat. Zoals Joldersma et al. (2002) beschrijven ligt de cultuurhistorie van het landelijk gebied in de handen van de boer. De beoogde ontwikkeling zorgt juist voor behoud van de essentiële ruimtelijke karakteristieken van het bijzondere complex van een kleinschalig gemengde boerderij in de omgeving van Haaren.

Bronnen

Agrarisch erfgoed Nederland (2014) Boerderijtypen [online artikel] toegankelijk: <http://www.agrarischerfgoed.nl/boerderijtypen-2/>

Bieleman, J. (2010) Five centuries of farming, a short history of Dutch agriculture 1500-2000, Mansholt publication series 8, Wageningen Academic publishers

Boerderijenlijn (2014) Richtlijnen voor verbouw van een historische boerderij [online artikel] toegankelijk: <http://www.boerderijenlijnbrabant.nl/richtlijnen-voor-verbouw-van-een-historische-boerderij/>

CBS, PBL Wageningen UR (2013) Bodemgebruik, 1900-2008 [online artikel] toegankelijk: <http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl1001-Ontwikkeling-van-het-bodemgebruik-vanaf-1900.html?i=4-25>

Joldersma, R., Kloen, H., en Oerlemans, N. (2002) Boeren en cultuurhistorie, een verkenning naar mogelijkheden voor beheer van cultuurhistorische landschapswaarden door agrariërs. Utrecht, CLM onderzoek en advies [online artikel] toegankelijk: http://www.belvedere.nu/download/1110452648Boeren_en_cultuurhistorie.pdf

Renes, J. (1999) Landschappen tussen Maas en Peel, een toegepast historisch-geografisch onderzoek in het streekplangebied Noord- en Midden-Limburg. Leeuwarden / Maastricht

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2013) Cultuurhistorisch onderzoek in de vormgeving van de ruimtelijke ordening, aanwijzingen en aanbevelingen. [online artikel] toegankelijk: <http://www.handreikingerfgoedenruimte.nl/handreikingerfgoedenruimte/richtlijnen-cultuurhistorisch-onderzoek>

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2014) Een toekomst voor boerderijen [online artikel] toegankelijk: http://www.cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/publications/een-toekomst-voor-boerderijen_3edruk.pdf

Schoenmakers, C. (2014) gesprekken over het ontstaan van de boerderij aan de Nemelaerstraat 44 te Haaren op 30 oktober 2014 (toekomstig eigenaar perceel)
Welstandsnota Haaren (2013) [online artikel] http://www.haaren.nl/internet/regelgeving_41205/item/welstandsnota-gemeente-haaren-2013_995.html

Afbeeldingen

Luchtfoto omgeving Haaren
<http://maps.bing.com>

Topografische kaart omgeving Haaren 1912
<http://www.watwaswaar.nl>

Topografische kaart omgeving Haaren 2013
<http://www.pdok.nl>

Megastallen – <http://www.dialogmegastallen.nl/> /
Ministerie van Economische zaken, landbouw en innovatie

Alle foto's op en rondom het erf aan de Nemelaerstraat via dhr. C. Schoenmakers.

